

ДОНЕЦЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД

Узагальнення судової практики вирішення спорів, що виникають з кредитних правовідносин, при розгляді судами Донецької області

З метою з'ясування стану дотримання місцевими загальними судами Донецької області законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин, Донецький апеляційний суд проводить узагальнення судової практики за 2019 рік у справах зазначеної категорії.

У 2019 році суди першої інстанції Донецької області розглянули справ позовного провадження 28667, з яких 6279 (тобто 21,9 %) складають справи у спорах, що виникають з позики, кредиту, банківського вкладу.

У 2019 році Донецьким апеляційним судом переглянуті рішення місцевих загальних судів Донецької області у 2155 справах позовного провадження, з яких 432 справи (тобто 20 %) у спорах, що виникають із таких правочинів, як позика, кредит, банківський вклад.

Серед цих 432 справ, переглянутих в апеляційному порядку за 2019 рік, залишено без змін 188 рішень, скасовано рішень – 197 та змінено 47 рішень.

Таким чином, що п'ята частина з усіх справ, що перебували в провадженні, це справи, що виникають з кредитних правовідносин.

Разом з тим, апеляційним судом із зазначеної категорії справ було скасовано або змінено більше половини (56,5 %) судових рішень, на які надходили апеляційні скарги.

Зважаючи на чисельність справ зазначеної категорії, велику кількість скасованих, змінених судових рішень місцевих загальних судів у 2019 році, узагальнення судової практики апеляційного суду у справах, що виникають з кредитних правовідносин, є актуальним та має на меті забезпечення єдності судової практики, що передбачено статтею 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

При розгляді цієї категорії справ суди керуються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про захист прав

споживачів», Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» тощо.

Крім того, частиною четвертою статті 263 ЦПК України передбачено, що при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

На підставі зазначеного судами враховані постанови Верховного Суду у таких справах:

✓ №342/180/17 – щодо форми кредитного договору, стягнення неустойки та процентів;

✓ № 6-2662цс15 (ВСУ) – щодо застосування строку позовної давності;

✓ № 6-1374цс17 у поєднанні з постановою ВС у справі № 200/11343/14-ц - щодо збільшення розміру процентної ставки за користування кредитом в односторонньому порядку;

✓ № 444/9519/12 – щодо нарахування банком процентів після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України;

✓ № 6-1746цс16, 6-2071цс16 (ВСУ), яке підкреслено у справі ВС № 666/4957/15-ц – щодо встановлення в кредитному договорі платежів, які споживач має сплатити на користь банку за дії, які банк здійснює на власну користь

✓ 640/6274/16-ц – щодо стягнення із спадкоємця коштів для задоволення вимог кредитора тощо.

Зважаючи на положення норм матеріального права та зазначених висновків Верховного Суду апеляційний суд зазначає таке.

Щодо вирішення питання про застосування позовної давності

Позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст. 256 ЦК України).

Види позовної давності, її обрахування, порядок застосування, переривання визначається положеннями Глави 19 ЦК України.

1. У справі № 220/179/18 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника, Донецький апеляційний суд, частково задовольняючи позов та вирішуючи питання щодо строку обчислення позовної давності, в межах якої підлягає стягненню заборгованість за кредитом, зазначив, що кредитна картка діє в межах визначеного нею строку. За договором, що визначає щомісячні платежі погашення кредиту та кінцевий строк повного погашення кредиту перебіг позовної давності (ст. 257 ЦК України) щодо місячних платежів починається після несплати чергового платежу, а щодо повернення кредиту в повному обсязі зі спливом останнього дня місяця дії картки (ст. 261 ЦК України), а не закінчення строку дії договору. За умовами договору погашення кредиту повинне здійснюватися позичальником частинами до 25 числа місяця, наступного за звітним, а тому, початок позовної давності для стягнення цих платежів необхідно обчислювати з моменту (місяця, дня) невиконання позичальником цього зобов'язання – 26 травня 2014 року. Останній платіж, на виконання умов договору, відповідачем здійснено 22 квітня 2014 року.

Визначаючи початок перебігу строку позовної давності, апеляційний суд виходив з того, що оскільки строк дії картки встановлений до лютого 2016 року, з позовом про повернення кредиту в повному обсязі банк звернувся 25 січня 2018 року, тобто в межах трирічного строку позовної давності, а тому, стягнення заборгованості за процентами можливе з 26 січня 2015 року.

2. У справі № 263/6891/17 за позовом АТ «Укрсоцбанк» про стягнення заборгованості, Донецький апеляційний суд, застосовуючи строк позовної давності, виходив з того, що строк дії кредитного договору визначений сторонами до 10 червня 2014 року, а тому строк позовної давності для банку обмежується 10 червня 2017 року. Банк звернувся до суду з вимогами про стягнення з відповідачів заборгованості за кредитом 07 червня 2017 року.

Донецький апеляційний суд дійшов до висновку, що вимоги позивача щодо стягнення суми заборгованості по кредиту підлягають задоволенню в межах строку позовної давності тільки за період з 07 червня 2014 року по 10 червня 2014 року.

3. У справі № 222/1093/17 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника про стягнення заборгованості, апеляційний суд, перевіряючи рішення суду першої інстанції щодо застосування строку позовної давності, зазначив, що строк дії договору, який відповідає строку дії картки, встановлено до серпня 2014 року, між тим поза увагою суду першої інстанції залишилась наявність другої картки, строком дії до серпня 2017 року, а тому банк, звертаючись до суду 13 вересня 2017 року, не пропустив строк позовної давності.

Таким чином, судам при вирішенні питання про застосування позовної давності у такій категорії справ необхідно, по-перше, перевірити наявність заяви відповідача щодо застосування позовної давності.

По-друге, за договором, що визначає щомісячні платежі погашення кредиту та кінцевий строк повного погашення кредиту перебіг позовної давності щодо місячних платежів починається після несплати чергового платежу, а щодо повернення кредиту в повному обсязі зі спливом останнього дня місяця дії картки, а не закінчення строку дії договору

По-третє, при визначенні початку перебігу позовної давності звертати увагу на строк дії договору. Якщо умовами договору передбачено, що строк дії договору збігається зі строком дії картки, судам необхідно звертати увагу на строк дії картки, а не на дату останнього платежу. Крім того, необхідно перевіряти факт видачі інших карток на підставі того ж кредитного договору та строк їх дії.

Щодо вирішення питання про стягнення заборгованості за кредитним договором з поручителя

Порука як вид забезпечення виконання зобов'язання регламентується §3 Глави 49 ЦК України, згідно з яким за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ч. 1 ст. 553 ЦК України).

1. У справі № 264/3509/16-ц за позовом ПАТ «Дельта Банк» до боржника та поручителя про стягнення заборгованості за кредитним договором за умовами кредитного договору кінцевий строк виконання основного зобов'язання визначений 06 червня 2013 року та в подальшому був змінений позичальником із вимогою про дострокове виконання

зобов'язання. Натомість з позовом до поручителя про стягнення заборгованості за кредитним договором ПАТ «Дельта Банк» звернулося в червні 2016 року.

Розглядаючи зазначену справу, ДАС зазначив, що сама по собі умова договору про дію поруки до повного виконання позичальником зобов'язання перед кредитором або до повного виконання поручителем взятих на себе зобов'язань не може розглядатися як установлення строку дії поруки, оскільки це не відповідає вимогам статті 252 ЦК України, згідно з якою строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

Строк поруки не є строком для захисту порушеного права. Це строк існування самого зобов'язання поруки. Таким чином, і право кредитора, і обов'язок поручителя після його закінчення припиняються, а це означає, що жодних дій щодо реалізації цього права, в тому числі й застосування примусових заходів захисту в судовому порядку, кредитор вчиняти не може.

Отже, вимогу до поручителя про виконання ним зобов'язання за договором поруки слід пред'явити в судовому порядку в межах строку дії поруки, тобто протягом шести місяців з моменту настання строку погашення чергового платежу за основним зобов'язанням (якщо умовами договору передбачено погашення кредиту періодичними платежами), або з дня, встановленого кредитором для дострокового повернення кредиту в порядку реалізації ним свого права, передбаченого частиною другою статті 1050 ЦК України, або з дня настання строку виконання основного зобов'язання (якщо умовами договору передбачено погашення кредиту одноразовим платежем).

На підставі викладеного ДАС, дотримуючись правової позиції ВСУ у справі 6-2662цс15, дійшов до висновку, що ПАТ «Дельта Банк» звернувся до суду з позовом до поручителя з пропуском шестимісячного терміну на пред'явлення вимоги до поручителя.

2. У справі № 242/2327/18 суди першої та апеляційної інстанцій, задовольняючи зустрічний позов про визнання поруки припиненою, встановили, що з розрахунку заборгованості вбачається, що останній платіж боржником здійснено 30.04.2014 року, останній платіж за договором повинен бути сплачений боржником до 01.08.2015 року, позивач звернувся до суду із відповідним позовом 27.04.2018 року.

За таких обставин суди дійшли висновку про необхідність застосування ч. 4 ст. 559 ЦК України (в редакції на час укладання договору поруки № 3663-П від 01.08.2008 року) про припинення поруки.

При цьому апеляційний суд зазначив, що після спливу строку виконання основного зобов'язання у позивача виникло право протягом наступних шести місяців пред'явити вимогу до поручителів про виконання порушеного зобов'язання боржника. І після спливу цих шести місяців порука припиняється. Відповідно закінчення строку, встановленого договором поруки, так само як сплив шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання або одного року від дня укладення договору поруки, якщо строк основного зобов'язання не встановлений, припиняє поруку за умови, що кредитор протягом строку дії поруки не звернувся з позовом до поручителя.

Таким чином, при вирішенні питання щодо стягнення заборгованості з поручителя, судам необхідно ретельно перевіряти договір поруки.

Також судам необхідно перевіряти факт припинення поруки, в порядку, передбаченому, зокрема ст. 559 ЦК України.

При цьому, необхідно звертати увагу, на час укладення договору поруки та правильно застосовувати Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» № 2478-VIII у часі, оскільки цим законом внесені зміни, зокрема, до ст. 559 ЦК України, відповідно до яких порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання. У разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшився обсяг відповідальності боржника, такий поручитель несе відповідальність за порушення зобов'язання боржником в обсязі, що існував до такої зміни зобов'язання (ч.1). Порука припиняється після закінчення строку поруки, встановленого договором поруки. Якщо такий строк не встановлено, порука припиняється у разі виконання основного зобов'язання у повному обсязі або якщо кредитор протягом трьох років з дня настання строку (терміну) виконання основного зобов'язання не пред'явить позову до поручителя. Якщо строк (термін) виконання основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор протягом трьох років з дня укладення договору поруки не пред'явить позову до поручителя. Для зобов'язань, виконання яких здійснюється частинами, строк поруки обчислюється окремо за кожною частиною зобов'язання, починаючи з дня закінчення строку або настання терміну виконання відповідної частини такого зобов'язання (ч.4).

Щодо вирішення питання щодо стягнення з боржника процентів за користування кредитом

1. У справі № 264/4211/19 за позовом ПАТ «ПРИВАТБАНК» до боржника, при вирішенні питання, зокрема про стягнення заборгованості у виді процентів за користування кредитом Донецький апеляційний суд, погоджуючись з судом першої інстанції, виходив з того, що без наданих підтверджень про конкретні запропоновані відповідачу Умови та Правила надання банківських послуг в ПриватБанку, відсутність в анкеті-заяві домовленості сторін про сплату процентів за користування кредитними коштами, пені та штрафів за несвоєчасне погашення кредиту, надані банком витяг з Тарифів обслуговування по переліченим кредитним картам, без зазначення конкретного кредитного продукту, та витяг з Умов та Правил надання банківських послуг в ПриватБанку не можуть розцінюватися як стандартна (типова) форма, що встановлена до укладеного із відповідачем кредитного договору, оскільки достовірно не підтверджують вказаних обставин.

Доходячи до висновку про відмову у задоволенні позовних вимог про стягнення процентів за користування кредитом, Донецький апеляційний суд виходив з того, що витяг з Тарифів та витяг з Умов та Правил надання банківських послуг в ПриватБанку, що розміщені на сайті: <https://www.privatbank.ua> та містяться у матеріалах цієї справи, не містять підпису відповідача, а тому їх не можна розцінювати як частину кредитного договору, укладеного шляхом підписання анкети-заяви. Отже, відсутні підстави вважати, що сторони обумовили у письмовому вигляді ціну договору, яка встановлена у формі сплати процентів за користування кредитними коштами, а також відповідальність у вигляді неустойки (пені, штрафів) за порушення термінів виконання договірних зобов'язань. А тому, відсутні підстави вважати, що при укладенні договору банк дотримався вимог, передбачених ч. 2 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» щодо повідомлення споживача про умови кредитування та узгодження зі споживачем саме тих умов, про які вважав узгодженими.

2. У справі № 264/3427/18 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника, при вирішенні питання, зокрема про стягнення заборгованості у вигляді процентів за користуванні кредитом, Донецький апеляційний суд виходив з того, що матеріали справи не містять підтверджень, що саме надані банком Витяг з Тарифів та Витяг з Умов розумів відповідач та ознайомився і погодився з ними, підписуючи заяву-анкету про приєднання до умов та Правил надання банківських послуг ПРИВАТБАНКУ, а також те, що вказані документи на момент отримання відповідачем кредитних коштів взагалі

містили умови, зокрема й щодо сплати процентів за користування кредитними коштами, та, зокрема саме у зазначеному в цих документах, що додані банком до позовної заяви, розмірах і порядках нарахування.

Відмовляючи у задоволенні позовний вимог щодо стягнення заборгованості у вигляді процентів за користування кредитом, апеляційний суд дійшов до висновку, що без наданих підтверджень про конкретні запропоновані відповідачу Умови та правила банківських послуг, відсутність у анкеті-заяві домовленості сторін про сплату процентів за користування кредитними коштами, надані банком Витяг з Тарифів та Витяг з Умов не можуть розцінюватися як стандартна (типова) форма, що встановлена до укладеного із відповідачем кредитного договору, оскільки достовірно не підтверджують вказаних обставин, а тому відсутні підстави вважати, що при укладенні договору банк дотримав вимог, передбачених ч. 2 ст. 11 Закону № 1023-ХІІ про повідомлення споживача про умови кредитування та узгодження зі споживачем саме тих умов, про які вважав узгодженими банк.

2. У справі № 266/3840/19 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника про стягнення заборгованості, апеляційний суд, вирішуючи питання щодо стягнення відсотків за користування кредитом, зауважив, що в анкеті-заяві відповідача, дійсно, не обумовлювалась процентна ставка, між тим, в матеріалах справи наявна довідка про умови кредитування з використанням кредитки «Універсальна, 55 днів пільгового періоду», яка була підписана позичальником, в якій сторонами договору була узгоджена базова відсоткова ставка на місяць - 2,5%, що в сенсі ст. 628 ЦК України є обов'язковим до виконання.

Таким чином, вирішуючи питання щодо стягнення з боржника процентів за користування кредитом, судам необхідно досліджувати та перевіряти матеріали справи щодо наявності відомостей ознайомлення банком споживача з умовами кредитування, зокрема про нарахування процентів за користування кредитом.

У разі відсутності у матеріалах справи відомостей про умови надання банківських послуг/кредиту суд має виходити з принципу змагальності сторін та з того, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (ст. ст. 12, 81 ЦПК України).

Щодо нарахування банком процентів після спливу строку договору кредиту чи після пред'явлення відповідної вимоги до позичальника

1. У справі № 241/30/18 за позовом ПАТ «Укрсоцбанк» до боржника, апеляційний суд зазначив, що право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за користування кредитом, а також обумовлену в договорі неустойку, припиняється після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України. В охоронюваних правовідносинах права та інтереси позивача забезпечені нормою ч. 2 ст. 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог в частині стягнення процентів, нарахованих після спливу строку кредитування, апеляційний суд прийшов до висновку, що право позивача нараховувати проценти за користування кредитом припинилося зі спливом строку кредитування.

2. У справі № 222/1569/18 за позовом ТОВ «ФК «Укрфінанс Груп» до боржника про стягнення заборгованості, апеляційний суд, частково задовольняючи позовні вимоги щодо стягнення процентів, зауважив, що після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з частиною 2 статті 1050 ЦК України право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється. Права та інтереси кредитодавця в охоронюваних правовідносинах забезпечуються ч. 2 ст. 625 ЦК України.

Таким чином, закінчення строку кредитного договору або пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України унеможливорює подальше нарахування передбачених кредитним договором процентів. В такому випадку захист зазначених правовідносин регламентується ч. 2 ст. 625 ЦК України, яка передбачає наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання.

Щодо нарахування банком процентів за підвищеною ставкою

Положення статті 1056-1 Цивільного кодексу України регламентують застосування процентної ставки за кредитним договором, передбачають її типи та порядок застосування.

1. У справі № 264/302/18 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника про стягнення заборгованості за кредитним договором, позивач зокрема просив стягнути проценти за користування кредитом. З розрахунку заборгованості за кредитним договором в частині нарахування процентів

вбачається, що проценти за користування кредитом відповідачу нараховувалися з часу укладання договору по 19 грудня 2017 року виходячи з процентної ставки 30,00% річних, з 01 вересня 2014 року – 34,80% річних, з 1 квітня 2015 року – 43,20% річних.

Частково задовольняючи в цій частині позовні вимоги, апеляційний суд виходив з того, що боржник вважається належним чином повідомлений про збільшення розміру процентної ставки за користування кредитом в односторонньому порядку в тому разі, коли банком не лише відправлено на адресу такого боржника листа про зміну умов кредитного договору, а й доведено факт його вручення адресатові під розписку. Матеріали справи доказів належного повідомлення відповідача про підвищення відсоткової ставки не містять, у зв'язку із чим апеляційний суд здійснював розрахунок, виходячи з процентної ставки 30% річних, яка була визначена при укладенні договору.

2. У справі № 242/2156/19 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника про стягнення заборгованості, апеляційний суд, вирішуючи питання про стягнення процентів за користування кредитом, встановив, що при укладенні кредитного договору була узгоджена процентна ставка у розмірі 36%. В подальшому банк неодноразово в односторонньому порядку змінював процентну ставку по кредиту.

Зважаючи на положення ст. ст. 628, 1056-1 ЦК України та посилаючись на правову позицію Верховного Суду України від 11 жовтня 2017 року у справі № 6-1374цс17, суд апеляційної інстанції зауважив, що боржник вважається належним чином повідомлений про збільшену процентну ставку в разі доведення факту вручення такого повідомлення адресатові під розписку.

Частково задовольняючи позовні вимоги щодо стягнення процентів за користування кредитом, апеляційний суд виходив з того, що матеріали справи не містять доказів належного повідомлення про збільшення процентної ставки, а тому розрахунок процентів за користування кредитом здійснюється, виходячи з процентної ставки 36% річних.

Таким чином, у разі стягнення процентів за користування кредитом, судам необхідно перевіряти відомості щодо зміни розміру процентної ставки, відповідних умов договору кредиту та факт дотримання банком обов'язку щодо належного письмового повідомлення банком споживача про збільшення процентної ставки в односторонньому порядку. Для

застосування підвищеної процентної ставки банк повинен письмово повідомити боржника.

Щодо комісії у кредитному договорі

1. У справі № 263/14142/15-ц за позовом споживачів до уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію банку про визнання кредитного договору та договору іпотеки недійсними, Верховний Суд (переглядаючи постанов Донецького апеляційного суду), частково задовольняючи позов, зауважив, що несправедливими є положення договору про споживчий кредит, які містять умови про зміни у витратах, зокрема щодо плати за обслуговування кредиту, і це є підставою для визнання таких положень недійсними. А тому, комісія за перевірку документів у розмірі 1 % від розміру кредиту є платою за послуги, що супроводжують кредит, а саме: за компенсацію сукупних послуг банку за рахунок позивача, що є незаконним в силу ч.5 ст. 11, ч. 1, 2, 5, 7 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів».

2. У справі № 265/3918/19 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до боржника, апеляційний суд, відмовляючи у задоволенні позовних вимог про стягнення заборгованості за комісією, зазначив, що до змісту складової частини кредитного договору – Довідки про умови кредитування банком було закладено умови з виплати йому позичальником комісій, зокрема за моніторинг неактивної карти (за винятком тих, які оплачуються клієнтом в момент здійснення ним операцій із картою), як за дії, вчинювані на власну користь банку, що є нікчемними та не потребують визнання їх недійсними.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що ці вимоги не підлягають задоволенню, бо стягнення комісії, пов'язаної з обслуговуванням безпосередньо цього кредиту, суперечать положенням статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів», а тому відсутні підстави для задоволення вимог про стягнення заборгованості за пенею з комісією.

Таким чином, вирішуючи питання щодо стягнення комісії з боржника чи вирішуючи питання щодо визнання положень кредитного договору в частині обов'язку боржника сплачувати комісію, судам необхідно перевіряти такі положення кредитного договору на відповідність Закону України «Про захист прав споживачів».

Щодо стягнення заборгованості зі спадкоємців

Положення ч. 1 ст. 1282 ЦК України встановлюють, що спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині.

1. У справі № 264/2257/16-цу справі АТ «ПРИВАТБАНК» до спадкоємця боржника про стягнення заборгованості за кредитом, Донецький апеляційний суд констатував обов'язок спадкоємця задовольнити вимоги кредитора, передбачені ст. 1282 Цивільного кодексу України. При цьому, частково задовольняючи позов, суди першої та апеляційної інстанції, зважаючи на приписи ст. 1056-1 ЦК України, взяли до уваги розрахунок процентів за користування кредитом за початковою ставкою (розміром ставки, що була передбачена кредитним договором).

2. У справі № 263/16292/18 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до спадкоємців про стягнення заборгованості, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку про відмову у задоволенні позову, враховуючи відсутність спадкової справи до майна померлого, відсутність можливості встановити вартість майна одержаного у спадщину відповідно до вимог ст. 1282 ЦК України майна.

3. У справі №263/17997/18 за позовом АТ «ПРИВАТБАНК» до спадкоємця про стягнення заборгованості, апеляційний суд, зазначив, що у разі коли спадкоємець прийняв спадщину стосовно нерухомого майна, але зволікає з виконанням обов'язку, передбаченого ст. 1297 ЦК України, зокрема з метою ухилення від погашення боргів спадкодавця, кредитор має право звернутися до нього з вимогою про погашення заборгованості спадкодавця, розмір якої може бути визначений за правилами ст. 625 цього Кодексу. Факт не звернення спадкоємця до нотаріальної контори та не отримання свідоцтва про право на спадщину за законом не звільняє останню від відповідальності перед банком.

Апеляційний суд дійшов висновку про часткове задоволення позову банку в межах вартості майна померлого боржника, яка була визначена в договорі іпотеки, відповідно до якого боржник передав у забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором жилий будинок.

Таким чином, при вирішенні спорів про стягнення заборгованості за вимогами кредитора до спадкоємців боржника судам для правильного вирішення справи необхідно встановлювати такі обставини:

— чи пред'явлено вимогу кредитором спадкодавця до спадкоємців боржника у строки, визначені в чч.2 та 3 ст.1282 ЦК України, оскільки в разі пропуску таких строків на підставі ч.4 ст.1281 ЦК України кредитор позбавляється права вимоги;

— коло спадкоємців, які прийняли спадщину;

— про дотриманні кредитором строків, визначених у ст.1282 ЦК України, та правильному визначенні кола спадкоємців, які залучені до участі у справі як відповідачі,

— дійсний розмір вимог кредитора (перевіряє розрахунок заборгованості станом на день смерті боржника, який є днем відкриття спадщини);

— про доведеність та обґрунтованість вимог кредитора, обсягу спадкового майна та його вартість, визначивши тим самим межі відповідальності спадкоємця (спадкоємців) за боргами спадкодавця відповідно до ч.1 ст.1282 ЦК України.

Такий висновок узгоджується з постановою ВС у справі 640/6274/16-ц.

Щодо стягнення штрафу та пені за кредитним договором

У справі № 263/4815/15-ц за позовом ПАТ «БанкФорум» до боржника Верховний Суд, переглядаючи постанову Донецького апеляційного суду, зокрема, зазначив, що штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання (ч. 2 ст. 549 ЦК України). Тобто штраф є фіксованою величиною.

Верховний Суд, посиляючись на положення ст. 2 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02 вересня 2014 року № 1669-VII (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), дійшов висновку, що відсутні підстави для задоволення позовних вимог банку в частині стягнення штрафу та пені, оскільки відповідач зареєстрований та постійно проживає у населеному пункті, у якому проводилась антитерористична операція.

Таким чином, судам при вирішенні позовних вимог щодо стягнення пені та штрафу, необхідно перевіряти місце реєстрації та проживання

боржника, оскільки положеннями Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» встановлено мораторій банкам щодо нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики з 14 квітня 2014 року громадянам України, які зареєстровані та постійно проживають або переселилися у період з 14 квітня 2014 року з населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція. Також цим законом встановлено обов'язок банкам скасувати зазначеним особам пеню та/або штрафи, нараховані на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами і договорами позики у період проведення антитерористичної операції.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами (позиками) у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19» від 16.06.2020 № 691-IX, внесені зміни, зокрема, до Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України, якими передбачено, що у разі прострочення позичальником у період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19, або/та у тридцятиденний строк після дня завершення дії такого карантину виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від обов'язків сплатити на користь кредитодавця (позикодавця) неустойку, штраф, пеню за таке прострочення.

Висновок:

Для вирішення справ судам першої інстанції необхідно орієнтуватися на правові позиції Верховного Суду, правильно їх тлумачити та застосовувати при прийнятті рішень.

Також вбачається необхідність направити це Узагальнення місцевим загальним судам Донецької області для обговорення та врахування в роботі.

Секретар судової палати з
розгляду цивільних справ
м. Маріуполь

О.М. Пономарьова

Секретар судової палати з
розгляду цивільних справ
м. Бахмут

В.Б. Азевич